

УДК 371.2:355.233

РОЗРОБКА ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ

Кравченко В.М., к. е. н., доцент
кафедри освіти і управління навчальним закладом
Класичний приватний університет

У статті розкриваються роль та можливості позааудиторної роботи у процесі формування готовності майбутніх викладачів вищої школи до професійного самовдосконалення. Висвітлюються наукові погляди на самовдосконалення особистості. Окреслюються шляхи й особливості професійного самовдосконалення майбутніх викладачів вищої школи. Запропоновано форми та заходи позааудиторної роботи щодо формування в майбутніх викладачів готовності до професійного самовдосконалення в умовах магістратури.

Ключові слова: магістрант, майбутній викладач, майстер-клас, педагогічна майстерність, самовдосконалення, саморозвиток, позааудиторна робота.

В статті розкриваються роль і можливості внеаудиторной работы в процессе формирования готовности будущих преподавателей высшей школы к профессиональному самосовершенствованию. Освещаются научные взгляды на самосовершенствование личности. Определяются пути и особенности профессионального самосовершенствования будущих преподавателей высшей школы. Предложены формы и методы внеаудиторной работы по формированию у будущих преподавателей готовности к профессиональному самосовершенствованию в условиях магистратуры.

Ключевые слова: магистрант, будущий преподаватель, мастер-класс, педагогическое мастерство, самосовершенствование, саморазвитие, внеаудиторная работа.

The role and possibilities of extracurricular work in the process of formation of the readiness of future higher school teachers to professional self-improvement are elucidated in the article. The new scientific views on personal self-improvement are considered. It is noted, that professional self-improvement of the future teacher is the purposeful process of improvement of the level of own professional competence, comprehended by MA student and directed on maximal realization of he/her-self as a teacher according to personal program of self-improvement. The ways and features of professional self-improvement of future higher school teachers are demonstrated. The following forms of extracurricular work as the one of the ways of formation of readiness of future higher school teachers to professional self-improvement are indicated: scientific, creative-cognitive, professionally oriented one. The most effective ways as to preparation of future teachers to professional self-improvement are defined: participation in scientific clubs of professional direction, scientific researches within scientific topic of department, preparation of articles and theses of reports of scientific conferences, participation in trainings, master-classes of professional growth, meetings of clubs of pedagogical innovations, pedagogical-creative meetings, teaching-discussing platforms of pedagogical experience. It is stressed, that the complex organization of all types of extracurricular work of future teachers allows improve the level of creative activity of MA students that ensures their further professional and personal growth and self-improvement during the whole life.

Key words: MA student, future teacher, master-class, pedagogical skill, self-improvement, extracurricular work.

Вступ. Перспективи євроінтеграції України зумовлюють нові вимоги до професійної підготовки майбутніх викладачів, а сучасний рівень суспільно-економічного розвитку України вимагає від них високого рівня професіоналізму й педагогічної майстерності.

Питання професійного самовдосконалення майбутнього фахівця, його готовності до саморозвитку є пріоритетними в теорії та практиці сучасної професійної освіти. Високий рівень професіоналізму, компетентність, затребуваність у суспільстві, конкурентоспроможність на ринку праці, здатність до професійного самовдо-

сконалення впродовж усього життя – основні характеристики особистості фахівця XXI століття. Актуальність порушеної проблеми підкреслюється суспільним запитом на викладачів вищої школи, здатних підготувати таких фахівців, оскільки умови глобалізації та євроінтеграції України детермінують потребу в професіоналах з високим рівнем компетентності, а це може забезпечити якісна професійна освіта

Літературний огляд.

Різні аспекти саморозвитку та самовдосконалення майбутніх фахівців, зокрема педагогів, у процесі професійної підготовки висвітлювали О. Ігнатюк [1], В. Кре-

мень [2], З. Сіверс [3], В. Слободчиков [4], Т. Сущенко [5] та ін. Проблему розвитку професіоналізму та педагогічної майстерності вивчали І. Зязюн [6], Є. Климов [7], А. Маркова [8], П. Шавир [9] та ін. Питанням позааудиторної роботи студентів присвятили наукові праці М. Донченко [10], Н. Лобкович [11], Л. Онучак [12] та ін.

В «Енциклопедії освіти» В. Кременя наголошується на тому, що головним завданням вищої школи стає «розвиток самотворчих якостей особи, здатності сприймати і переробляти нові наукові ідеї, аналізувати і застосовувати їх в умовах самостійної професійної діяльності» [2].

Сучасні реалії, за словами З. Сіверс, потребують активізації розвитку особистості, її творчого потенціалу [3].

На важливості позааудиторної роботи як складової професійно-педагогічної підготовки наголошує М. Донченко [10], підкреслюючи, що така діяльність надає можливість студентам для реалізації їхніх здібностей і нахилів.

Саморозвиток визначають як внутрішній процес самозміни системи під впливом власних протиріч, вищий рівень саморуху [9]. Завдяки саморозвитку особистість реалізує свої здібності, самовдосконалюється, в результаті чого стає ініціатором розвитку суспільства.

Самовдосконалення тлумачать як результат взаємодії індивіда з конкретним соціальним середовищем, під час якого він реалізує потребу в розвитку таких особистісно важливих якостей, знань, умінь, які супроводжують успіх в життєдіяльності [1].

На думку психолога Є. Климова, в людині ще з дитячого віку розвивається активність самовдосконалення, а під час навчання у вищому навчальному закладі вона повинна бути домінуючою, і роль вузу – дати можливість для реалізації цієї активності [7].

Як зазначає Н. Лобкович, процес самовдосконалення «породжує в особистості відчуття величезної масштабності, об'ємності, нового, вільного соціального та життєвого в усьому просторі» [11].

За словами А. Маркової [8], на шляху до професіоналізму педагог проходить ряд етапів: адаптації до професії, самоактуалізації у ній, вільного володіння нею на рівні майстерності, гармонізації з професією, вільного володіння нею на рівні творчості. Професійне самовдосконалення майбутнього викладача передбачає орієнтацію на досягнення ним професійного «акме», педагогічної майстерності.

За визначенням І. Зязюна, педагогічна майстерність – це комплекс властивостей

особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [6].

На думку В. Кременя, педагогічна майстерність – найвищий рівень педагогічної діяльності (якщо характеризувати якість результату), вияв творчої активності особистості педагога (якщо характеризувати психологічний механізм успішної діяльності) [2].

Педагогічна майстерність – це характеристика високого рівня педагогічної діяльності, що ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді [13].

Проте, незважаючи на численну кількість наукових розвідок щодо самовдосконалення, проблемі формування готовності до професійного самовдосконалення майбутніх викладачів у процесі позааудиторної роботи приділено недостатньо уваги, що зумовило вибір теми дослідження.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження – розкрити роль та можливості позааудиторної роботи у процесі формування готовності майбутніх викладачів вищої школи до професійного самовдосконалення.

Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні задачі:

- висвітлити наукові погляди на самовдосконалення особистості;
- окреслити шляхи й особливості професійного самовдосконалення майбутніх викладачів вищої школи;
- запропонувати форми та заходи позааудиторної роботи щодо формування у майбутніх викладачів готовності до професійного самовдосконалення в умовах магистратури.

Самовдосконалення майбутнього фахівця як процес взаємного духовного збагачення викладачів і студентів.

Самовдосконалення є процесом усвідомленого, керованого самою особистістю розвитку природних і творчих здібностей, особистісних і професійних рис. Самовдосконалення – це свідомо і систематична робота над собою з метою вдосконалення раніше придбаних і формування нових ознак особистості, це – процес підвищення рівня своєї компетентності і конкурентоспроможності, розвитку значущих якостей відповідно до вимог соціуму й особистої програми саморозвитку людини.

Великі можливості для самореалізації майбутніх викладачів відкриває позааудиторна діяльність, яка передбачає досить великий ступінь свободи, здійснюється як вільне, неформальне спілкування студентів і викладачів, у процесі якого відбува-

ється культурне й духовне збагачення особистості.

Учена Т. Сущенко [5] розглядає самовдосконалення майбутнього фахівця в контексті позааудиторної роботи як процес взаємного духовного збагачення викладачів і студентів в умовах психологічно комфортних відносин, інтелектуальної співтворчості та бездоганної діалогічної культури, вважаючи взаємне духовне збагачення основною клітинкою сучасного педагогічного процесу. Причому зауважується, що фасилітативна взаємодія – така цілеспрямована діяльність, яка передбачає прагнення до зближення та злагоди між учасниками процесу; уміння викладачів запропонувати студентам таку форму життєтворчості, яка захоплює, дивує та вражає; таке ставлення до студента, яке стимулює розкриття його самобутності в найкращому самовираженні, поетапний розвиток духовного потенціалу особистості майбутнього педагога, – насамперед піднесення людини.

Спираючись на визначення В. Слободчиковим категорії «самовдосконалення» як прагнення наблизитись до певного ідеалу [4], можна стверджувати, що самовдосконалення викладача – це форма саморозвитку особистості, спрямована на досягнення певного ідеалу, формування в собі професійних та особистісних рис, за допомогою яких можна оволодіти найвищим ступенем професіоналізму, педагогічною майстерністю.

Для того, щоб викликати позитивне ставлення майбутніх викладачів до позааудиторної роботи професійного спрямування, необхідно роз'яснювати їм мету й сутність такої діяльності, формувати у них вміння самостійно обирати шлях реалізації мети, виховувати прагнення до набуття нових знань і фахових навичок, адже досвід, який магістранти отримують в позааудиторній роботі, допоможе їм стати конкурентоспроможними на ринку освітніх послуг. У процесі позааудиторної роботи формуються професійна свідомість педагога, відповідальність, лідерські навички, вміння працювати в команді,

Як зазначає Л. Онучак [12], самостійна позааудиторна робота значною мірою залежить від рівня її організації, в основу якої має бути покладено принцип активності й самостійності самих студентів, які прагнуть до пізнання нового. Обов'язковою умовою розвитку самостійності є активна участь студентів у науково-дослідній роботі, оскільки неможливо реалізувати творчі здібності навіть при повному оволодінні своєю спеціальністю без вироблення дослідницьких умінь і навичок.

Позааудиторна робота майбутніх викладачів вимагає професіоналізації всіх виховних впливів на студентів; поєднана з теоретичними заняттями та різними видами педагогічної практики позааудиторна робота наближає магістранта до самостійної педагогічної діяльності.

Результати дослідження. У процесі дослідження з'ясувалося, що найефективнішими формами позааудиторної роботи майбутніх викладачів вищої школи, що сприяють формуванню у них готовності до професійного самовдосконалення, є: науково-дослідна (участь у наукових гуртках професійного спрямування, проведення наукових досліджень у межах наукової теми кафедри, підготовка статей та тез доповідей до наукових конференцій), творчо-пізнавальна (проведення моніторингу та діагностики особистісних психологічних, професійних якостей, участь у тренінгах та майстер-класах професійного зростання), професійно-орієнтована (участь у засіданнях клубу педагогічної інноватики, педагогічно-творчих зустрічах, навчально-дискусійних платформах педагогічного досвіду) .

Результативними в підготовці майбутніх викладачів вищої школи до професійного самовдосконалення виявилися такі семінари: «Проектування освітніх стандартів підготовки магістрів» (для завідувачів кафедр); «Модернізація професійної підготовки майбутнього викладача вищої школи в умовах магістратури» (для викладачів); «Особливості організаційно-педагогічної діяльності викладача в системі дистанційної освіти» й «Організація роботи студентів на сайті підтримки навчальних програм» (для магістрантів і викладачів-початківців).

Враховуючи необхідність цілеспрямованої підготовки викладачів, які проводять навчальні заняття й організують позааудиторну роботу з майбутніми фахівцями, а також зважаючи на відсутність психолого-педагогічної підготовки у більшості викладачів щодо цілеспрямованого формування у майбутніх викладачів готовності до професійного самовдосконалення, пропонується проведення семінару «Проектування і створення освітньо-професійного середовища магістранта» (для викладачів), в межах якого передбачається робота над темами: «Творча співпраця та духовна взаємодія викладачів і студентів у позааудиторній роботі», «Формування творчої індивідуальності майбутнього викладача», «Саморозвиток та самовдосконалення студентів в умовах освітньо-професійного середовища», «Збагачення студентів досвідом творчої самореалізації як одна із

функцій освітньо-професійного середовища» тощо.

Висновки. Отже, професійне самовдосконалення майбутнього викладача – це усвідомлений магістрантом цілеспрямований процес підвищення рівня своєї професійної компетентності, спрямований на максимальну реалізацію себе як педагога за особистою програмою розвитку. У процесі дослідження встановлено, що можливості позааудиторної роботи як одного з засобів формування готовності майбутніх викладачів вищої школи до професійного самовдосконалення можна розширити завдяки інтенсифікації науково-дослідної, творчо-пізнавальної, професійно-орієнтованої діяльності магістрантів. Найдієвішим серед шляхів формування готовності майбутніх викладачів вищої школи до професійного самовдосконалення у процесі позааудиторної роботи є створення освітньо-професійного середовища магістранта, на підготовку якого спрямована організація низки вищезазначених психолого-педагогічних семінарів для викладачів і магістрантів. Серед найефективніших заходів щодо підготовки майбутніх викладачів до професійного самовдосконалення виокремлюємо: участь у наукових гуртках професійного спрямування, проведення наукових досліджень у межах наукової теми кафедри, підготовка статей та тез доповідей до наукових конференцій, участь у тренінгах, майстер-класах професійного зростання, засіданнях клубу педагогічної інноватики, педагогічно-творчих зустрічах, навчальної-дискусійних платформах педагогічного досвіду.

Активізація позааудиторної роботи дозволить підвищити рівень творчої активності магістрантів, що забезпечить їхнє подальше професійне й особистісне зростання та самовдосконалення впродовж усього життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ігнатюк, О. А. Теоретичні та методичні основи підготовки майбутнього інженера до професійного самовдосконалення в умовах технічного університету [Текст]: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / О. А. Ігнатюк. – Х., 2010. – 43 с.
2. Енциклопедія освіти [Текст] / ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком інтер, 2008. – 1040 с.
3. Сіверс, З. Ф. Феномен творчості як базова складова акмеологічного розвитку особистості [Текст] / З. Ф. Сіверс, Л. Гаєвська, В. Мироненко, І. Саєвич, С. Наливайко, С. Саєнко та ін. // Освіта і управління. – 2008. – № 1. – С. 47–55.
4. Слободчиков, В. И. Психология человека [Текст]: уч. пос. / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 332 с.
5. Сущенко, Т. І. Магістерський педагогічний процес підготовки викладачів ВНЗ як зразок майбутньої професійної діяльності [Текст]: зб. наук. пр. / Т. І. Сущенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. – 2012. – № 24. – С. 457–464.
6. Педагогічна майстерність [Текст]: навч. пос. / ред. І. А. Зязюн. – К.: Вища школа, 2008. – 462 с.
7. Климов, Е. А. Психология профессионального самоопределения [Текст] / Е. А. Климов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 512 с.
8. Маркова, А. К. Психология профессионализма [Текст] / А. К. Маркова. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 308 с.
9. Шавир, П. А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности [Текст] / П. А. Шавир. – М.: Педагогика, 1981. – 96 с.
10. Донченко, М. В. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів у позааудиторній роботі у ВНЗ України (II половина XX ст.) [Текст]: дис. ... канд. пед. наук / М. В. Донченко. – Х., 2004. – 180 с.
11. Лобковиц, Н. Что такое личность [Текст] / Н. Лобковиц // Вопросы философии. – 1998. – № 2. – С. 54–65.
12. Онучак, Л. В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л. В. Онучак. – К., 2002. – 200 с.
13. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник [Текст] / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.